

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Problemy demograficzne wybranych regionów Europy

Author: Grzegorz Libor, Dorota Nowalska-Kapuścik

Citation style: Libor Grzegorz, Nowalska-Kapuścik Dorota. (2016). Problemy demograficzne wybranych regionów Europy. W: K. Wódz, D. Nowalska-Kapuścik, G. Libor (red.), "Peryferie społeczne w teorii i badaniach empirycznych" (S. 39-52). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

GRZEGORZ LIBOR, DOROTA NOWALSKA-KAPUŚCIK
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Problemy demograficzne wybranych regionów Europy Przykład Południowej Walii i województwa śląskiego

Wprowadzenie

Współczesna Europa zmaga się z wieloma problemami. Ich źródłem są nie tylko trudności ekonomiczne i gospodarcze, ale także kwestie demograficzne. W ostatnich kilkudziesięciu latach zaobserwować można bowiem procesy starzenia się społeczeństw Starego Kontynentu; określenie przestało być jedynie nazwą geograficzną, ale także opisuje kondycję demograficzną Europy.

Wśród przyczyn tego stanu rzeczy wyróżnić należy przede wszystkim postęp technologiczny, jego wpływ na jakość i zmianę stylu naszego życia. Dotyczy to w szczególności państw wysokorozwiniętych, choć pierwsze symptomy tego zjawiska dostrzec można również w krajach rozwijających się, które doświadczają poprawy na poziomie mikro- i makroekonomicznym.

Problemem nie jest jednak to, że ludzie żyją coraz dłużej, ale to, że wzrasta udział osób starszych w populacji poszczególnych państw i całych kontynentów. „W czasach przed rewolucją przemysłową odsetek ludzi starych w społeczeństwie był na niskim poziomie – było to 4–6% ludności w wieku powyżej 60 lat. Średnia długość życia nieznacznie przekraczała 40 lat. Nowonarodzone dzieci narażone były na wysokie ryzyko zgonu, a ok. połowa nie dożywała wieku 20 lat. Śmiertelność wzrastała dodatkowo w okresach klęsk żywiołowych, epidemii i wojen. Zastępowalność pokoleń zapewniana była przez wysoki współczynnik rodności – typowa kobieta wydawała na świat 6–8 dzieci. Troska o byt materialny ludzi starych należała wyłącznie do rodziny, nie istniały bowiem żadne państwowe instytucje zajmujące się opieką nad ludźmi starszymi.

Ciężar utrzymania stosunkowo małej liczby osób starszych rozłożony był więc na wiele osób młodszej generacji”¹.

Nic dziwnego zatem, że zmiany, których jesteśmy dziś świadkami, rodzą poważne wyzwania, z którymi zmierzyć muszą się nie tylko instytucje i organizacje narodowe, ale także ponadnarodowe. Zjawisko starzenia się współczesnych społeczeństw prowadzi bowiem do zachwiania równowagi pomiędzy ludnością w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym, a to z kolei wpływa negatywnie na sytuację ekonomiczną danego regionu, państwa bądź też kontynentu. Osoby starsze wymagają także specjalistycznej opieki, co generuje dodatkowe koszty, nie wspominając już o tych związanych z funkcjonowaniem systemu ubezpieczeń społecznych.

W rezultacie w wielu krajach Europy przeprowadzono liczne reformy – podwyższono wiek emerytalny, zrównano wiek emerytalny kobiet i mężczyzn, a także przeprowadzono częściową prywatyzację istniejących systemów emerytalnych². Nietrafionym pomysłem wydaje się jednak pomysł obciążenia rosnącymi kosztami utrzymania seniorów osób pracujących. Ograniczenie ich siły nabywczej, w sytuacji spadku globalnego popytu, może jedynie pogorszyć sytuację nie tylko ich samych, ale także pozostałych grup społecznych.

Wśród działań, które należałoby podjąć celem złagodzenia konsekwencji przemian demograficznych Agata Zygmunt wymienia m.in.: udzielenie wsparcia rodzinom, które poświęcają swój czas, energię oraz środki, opiekując się osobami starszymi, potrzebę dostosowania najbliższego otoczenia osób starszych do ich potrzeb, a także szeroko pojętą aktywizację seniorów, pozytywnie wpływającą nie tylko na ich kondycję psychiczną i fizyczną, ale także na stan finansów publicznych (redukcja kosztów). Poza tym seniorzy zaczynają stanowić istotną i ważną z perspektywy producentów i firm usługowych grupę konsumentów, konstytuując jeden z podstawowych elementów tzw. *silver economy*, a więc gospodarki skierowanej do starszego i bardziej dojrzałego odbiorcy³.

W podobnym tonie wypowiada się Stanisława Golinowska, która wśród działań, jakie należałoby podjąć, wymienia, oprócz zmian w wieku emerytalnym, konieczność zapewnienia wysokiej jakości i produktywności zasobów pracy, dostosowania systemu zabezpieczenia społecznego do rosnących potrzeb osób starszych, wsparcie instytucjonalne i finansowe instytucji i placówek, których działalność adresowana jest do w/w grupy, przy równoczesnym

¹ A. DRAGAN: *Starzenie się społeczeństwa polskiego i jego skutki*. Warszawa 2011, s. 3.

² M. KUBIAK: *Współczesne problemy demograficzne w aspekcie społeczno-gospodarczym*. W: *Spójność społeczno-ekonomiczna a modernizacja gospodarki*. Red. M.G. WOŹNIAK. „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy” 2010, Z. 16, s. 191–192.

³ A. ZYGMUNT: *Dokąd zmierza starzejąca się Europa? O uwarunkowaniach i konsekwencjach starości demograficznej*. W: *Wielopropobowość – wybrane aspekty ponowoczesności*. Red. G. LIBOR, M. MICHALSKA. Katowice 2014.

ograniczeniu odsetka seniorów korzystających z tego rodzaju wsparcia i pomocy⁴.

Kryzys gospodarczy, jaki dotknął Europę ostatnimi laty, nie ułatwia jednak wprowadzenia powyższych postulatów w życie. Inaczej niż to ma miejsce w wielu krajach azjatyckich czy też afrykańskich, niskiej stopie życiowej nie towarzyszy dodatni i wysoki przyrost naturalny. Determinantów tego stanu rzeczy upatrywać należy przede wszystkim w stylu życia mieszkańców Starego Kontynentu. Spadek poziomu życia, wywołany trudnościami gospodarczymi, dodatkowo zniechęca nie tylko do zakładania rodzin, ale i posiadania dzieci, które przestały być postrzegane jako istotny wkład w utrzymanie gospodarstw domowych oraz inwestycja w przyszłość. Istnieje powszechne przekonanie, że posiadanie potomstwa stanowi poważne obciążenie dla domowych budżetów, a także absorbuje mnóstwo wolnego czasu, którego dostępność jest już i tak znacznie ograniczona z różnych, nie tylko związanych z pracą, względów.

Związek między kryzysem ekonomicznym a problemami demograficznymi ujawnia się w jeszcze jednym kluczowym dla funkcjonowania danego społeczeństwa miejscu. Chodzi o zjawisko migracji, które dostrzegalne jest szczególnie w okresach gwałtownych zmian i, ważnych dla historii świata lub też danego narodu, wydarzeń. Przyjmuje się, że ludzie przemieszczają się z pięciu zasadniczych powodów. Pierwszym są niewątpliwie względy ekonomiczne, a więc m.in. chęć „wyrwania się” z biedy, poprawy swojej sytuacji życiowej czy też nadzieja na lepszą przyszłość. Migracje te nie ograniczają się jednak tylko i wyłącznie do wyjazdów zagranicznych, ale także dotyczą obszaru danego kraju. Drugim powodem są względy edukacyjne. Część osób opuszcza miejsce zamieszkania, by podjąć naukę; rozpoczyna lub też kontynuuje studia w zagranicznych uczelniach, odbywa praktyki bądź staże. Trzeci powód to względy biznesowe, kiedy wyjazd wynika z pełnionych obowiązków oraz wykonywanego zawodu. Pewne zawody odznaczają się większą mobilnością i koniecznością przemieszczania się niż pozostałe. Czwartą przesłanką jest z kolei sytuacja danego regionu lub też państwa. Wojny, rewolucje, zamachy stanu, permanentne uczucie zagrożenia oraz niebezpieczeństwa zmuszają ludzi do pozostawienia całego dobytku i poszukiwania schronienia w innych państwach, gwarantujących spokój oraz bezpieczeństwo. Ostatnią przyczyną są względy środowiskowe, pod pojęciem których rozumieć należy różnego rodzaju zjawiska klimatyczne, oddziałujące negatywnie na warunki życia.

Trudności ekonomiczne stanowią jeden z ważniejszych czynników kształtujących wielkość, jak i kierunek migracji. Dariusz Nowotni pisze: „Migracje zagraniczne w Unii Europejskiej w ostatnich latach uwarunkowane były wielkimi wydarzeniami politycznymi i ekonomicznymi, takimi jak dwukrotne po-

---

⁴ S. GOLINOWSKA: *Synteza debaty. Wnioski i rekomendacje*. W: *Problemy demograficzne Polski i ich skutki ekonomiczne*. Red. E. MĄCZYŃSKA. Warszawa 2010, s. 32–39.

szerzenie Unii Europejskiej w latach 2004 i 2007, poszerzenie strefy Schengen w 2007 r. i globalny kryzys gospodarczy zapoczątkowany w 2007 r. Każde z tych wydarzeń wpływało na natężenie oraz kierunek migracji. W związku z tym obecne kierunki i saldo migracji odzwierciedlają sytuację gospodarczą w poszczególnych krajach Unii Europejskiej. Krajami emigracyjnymi w Unii Europejskiej były głównie kraje Europy Środkowej i Wschodniej, a krajami imigracyjnymi – Europy Zachodniej⁵.

Oprócz omówionego powyżej związku pomiędzy sytuacją gospodarczą a problemami demograficznymi danego kraju, istnieje jeszcze jedna forma korelacji, na którą należałoby zwrócić uwagę. Migracje, w szczególności osób z państw trzecich, w sytuacji niskiego przyrostu naturalnego, jakiego doświadcza Stary Kontynent, a także starzenia się społeczeństwa europejskiego, mogą przyczynić się do zwiększenia udziału osób w wieku produkcyjnym w ogólnej liczbie ludności⁶. Należy jednak pamiętać, że napływ nowej ludności do Europy wiąże się również z wieloma trudnościami. Wystarczy za przykład podać zamieszki, do których doszło na obrzeżach francuskich miast w 2005 roku. Ich pośrednią przyczyną było wykluczenie społeczne, bieda, a także brak perspektyw zawodowych ludności wywodzącej się z północnej Afryki, w szczególności z byłych kolonii francuskich, spowodowane niezwykle niekorzystną dla nich polityką wewnętrzną rządu francuskiego. W rezultacie kilka osób poniosło śmierć, wielu zostało rannych, odnotowano także poważne straty materialne.

Negatywne doświadczenia związane z integracją mniejszości narodowych są także dostrzegalne w wielu innych krajach. W Niemczech imigranci z Turcji postrzegani byli początkowo jako szansa na rozwiązanie problemów demograficznych tego kraju, zwłaszcza niskiego przyrostu naturalnego. Szybko okazało się, że stali się poważnym obciążeniem dla budżetu, a wraz ze wzrostem stopy życiowej mniejszość turecka w Niemczech zaczęła doświadczać tych samych problemów demograficznych, co ludność rodzima.

Trudności asymilacyjne nie dotyczą jednak tylko i wyłącznie imigrantów z państw spoza Europy. Odnoszą się bowiem również do osób urodzonych na Starym Kontynencie i przemieszczających się w jego ramach. Kryzys gospodarczy, z jakim wciąż zmagają się współczesna Europa, z pewnością nie sprzyja imigrantom i ich aklimatyzacji w nowym, często zupełnie różnym od rodzinnym, miejscu. Najlepszym tego przykładem może być debata, jaka toczy się obecnie w Wielkiej Brytanii na temat zaostrzenia polityki imigracyjnej. Chodzi przede wszystkim o zmiany w systemie opieki społecznej, a także, populistyczne skądinąd, hasła zwiększenia zatrudnienia wśród młodych Brytyjczyków.

⁵ D. NOWOTNIK: *Migracje zagraniczne w krajach Unii Europejskiej w warunkach kryzysu gospodarczego*. W: *Przemiany struktur lokalnych i regionalnych sektora usług w latach kryzysu gospodarczego*. Red. Z. ZIOŁO, T. RACHWAŁ. Warszawa–Kraków 2011, s. 68.

⁶ A. KONARZEWSKA: *Migracyjne problemy Unii Europejskiej*. „Bezpieczeństwo Narodowe” 2007, nr I–II (3–4), s. 94.

Problemy współczesnej Europy skłoniły nas do refleksji nad kondycją demograficzną regionu woj. śląskiego oraz Południowej Walii, z których pierwszy wciąż w znacznej mierze opiera się na sektorze górniczym, drugi z kolei jest zaliczany do grona obszarów, w których sektor ten stanowi relikw przeszłości. Zasadnicze pytanie dotyczyło tego, czy wspomniana odmiennosc gospodarcza w jakimkolwiek stopniu wpłynęła na sytuację demograficzną tychże regionów i czy była zbieżna ze zmianami na poziomie ogólnoeuropejskim, w szczególności w okresie kryzysu gospodarczego.

1a. Specyfika Zjednoczonego Królestwa sprawia, że dane dotyczące migracji, zwłaszcza zewnętrznych, prezentowane są z różnych perspektyw: 1) przepływów ludności pomiędzy Południową Walią a pozostałymi obszarami Zjednoczonego Królestwa z wyjątkiem Anglii, 2) przepływów ludności pomiędzy Południową Walią a Anglią, 3) przepływów ludności pomiędzy Południową Walią a innymi regionami Walii, 4) przepływów ludności pomiędzy Południową Walią a zagranicą. Jedynie w latach 2008–2009, po raz pierwszy od kilkunastu lat, odnotowano przewagę osób wyjeżdżających z Południowej Walii w stosunku do liczby przyjezdnych zarówno z Anglii, jak i z pozostałych obszarów Zjednoczonego Królestwa. Przez wielu mieszkańców Południa nie tylko Anglia, ale i inne kraje wchodzące w skład Zjednoczonego Królestwa są bowiem postrzegane jako silniejsze gospodarczo, a co za tym idzie także i bardziej atrakcyjne pod względem perspektyw zawodowych, niż ich własny kraj czy też region. Potwierdzeniem wzrastającej roli imigrantów w krajobrazie Południowej Walii może być również fakt, że ostatnimi laty zaobserwować można coraz to mniejszy udział białej ludności w ludności nie tylko Walii, ale i Południowej Walii. Wzrasta z kolei odsetek osób pochodzenia mieszanego, Azjatów, w tym Azjatów brytyjskiego pochodzenia, czarnoskórych, w tym czarnoskórych brytyjskiego pochodzenia, a także innych grup etnicznych⁷. Ogromną większość osób zamieszkujących nie tylko Południową Walię, ale również pozostałe regiony Walii, stanowią wciąż jednak osoby urodzone w Zjednoczonym Królestwie. Niemniej niewiele ponad 50% mieszkańców uważa się za Walijszyków⁸, 73,9% przyznaje natomiast, że nie potrafi pisać, czytać ani mówić po walijsku⁹.

Z drugiej strony jednak dla osób zamieszkujących pozostałe obszary Walii, to właśnie region Południowej Walii postrzegany jest jako szansa na dalszy rozwój zawodowy, a także na poprawę sytuacji życiowej. W okresie i w latach poprzedzających wybuch kryzysu gospodarczego zaobserwować można było,

⁷ *Population estimates by local authority and ethnicity 2009*. <https://statswales.wales.gov.uk/Catalogue>. Dostęp: 10.2015 r.

⁸ *2011 Census: National identity, local authorities in England and Wales 2011*. <http://www.ons.gov.uk/ons/index.html>. Dostęp: 10.2015 r.

⁹ *2011 Census: Welsh language skills (detailed), unitary authorities in Wales 2011*. <http://www.ons.gov.uk/ons/index.html>. Dostęp: 10.2015 r.

biorąc pod uwagę przepływy ludności pomiędzy Południową Walią a pozostałymi obszarami Zjednoczonego Królestwa, nie tylko systematyczny odpływ, ale i napływ ludności do i z Południowej Walii. W obu przypadkach dostrzec można podobne tendencje wzrostów i spadków. Pewne rozbieżności wystąpiły jedynie w latach 2000–2001 oraz 2002–2003. Wielkość imigracji oraz emigracji uległa ograniczeniu tylko w latach 2004–2005. Od 2005 roku oba zjawiska ponownie nabrały na sile¹⁰. Podobne tendencje odnotować można analizując przepływy ludności pomiędzy Południową Walią a Anglią. Poziom emigracji i imigracji wzrastał zatem w latach 2001–2004. Co ciekawe, w latach 2004–2005, liczba osób przyjeżdżających do Walii uległa zmniejszeniu, a liczba osób wyjeżdżających zwiększeniu, odwrotnie niż to miało miejsce w przypadku migracji pomiędzy Południową Walią a pozostałymi obszarami Zjednoczonego Królestwa. W kolejnych latach, tj. 2005–2009, poziom migracji pomiędzy Południową Walią a Anglią ulegał mniejszym wahaniom¹¹. Brak danych dla Południowej Walii w zakresie przepływów z zagranicą uniemożliwia jednak uzyskanie pełnego obrazu omawianego zjawiska.

Istotne dla kształtowania się sytuacji demograficznej regionu Południowej Walii są również migracje wewnętrzne. Z wyjątkiem lat 2005–2006 do Południowej Walii przyjechało więcej osób niż z niej wyjechało. Było to widoczne zwłaszcza w latach 2001–2002 i 2008–2009. Różnica pomiędzy liczbą przyjezdnych a opuszczających region była jednak stosunkowo niewielka. Nie przekraczała 500 osób¹².

1b. Z o wiele poważniejszymi konsekwencjami i skutkami kryzysu gospodarczego mamy natomiast do czynienia w przypadku woj. śląskiego, gdzie do migracji zewnętrznych zaliczyć należy: 1) przepływy ludności pomiędzy województwem a pozostałymi obszarami Polski; 2) przepływy ludności pomiędzy woj. śląskim a zagranicą. W porównaniu do 2002 roku liczba osób emigrujących za granicę wzrosła niemal dwukrotnie (z około 125 do 230 tys.), w szczególności dotyczyło to mieszkańców miast. Przyczyn tego stanu rzeczy upatrywać należy nie tylko w przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej i wynikających stąd możliwości, ale także we wspomnianym już kryzysie gospodarczym. Potwierdzeniem tego może być fakt, że wśród podawanych przez respondentów przyczyn emigracji zdecydowanie dominowały względy zarobkowe, wskazane przez 71% badanych. Na drugim miejscu znalazły się powody rodzinne, które

¹⁰ *Migration between Wales and the rest of the UK by local authority, flow and period of change 2013*. <https://statswales.wales.gov.uk/Catalogue>. Dostęp: 10.2015 r.

¹¹ *Migration between Wales and England by local authority, flow and period of change 2013*. <https://statswales.wales.gov.uk/Catalogue>. Dostęp: 10.2015 r.

¹² *Migration within Wales by local authority, flow and period of change 2013*. <https://statswales.wales.gov.uk/Catalogue>. Dostęp: 10.2015 r.

zaznaczyło 16% ankietowanych¹³. Równocześnie województwo śląskie znajduje się na czwartym miejscu wśród najczęściej wybieranych przez obcokrajowców regionów Polski (po woj. mazowieckim, małopolskim i dolnośląskim). Od 2002 roku sytuacja pod tym względem nie uległa zmianie. W ciągu 9 lat napływ ludności był stosunkowo niewielki (dla województwa śląskiego w roku 2002 było to 2 836 osób, w 2011 r. – 3 350) i w niewielkim stopniu rekompensował odpływ ludności¹⁴. W przypadku woj. śląskiego brak jednak szczegółowych danych dotyczących narodowości imigrantów, choć kwestia tożsamości pojawia się w spisach powszechnych z 2002 i 2011 r. W przeciwieństwie jednakże do roku 2002, możliwość zadeklarowania złożonych tożsamości narodowo-etnicznych pojawiła się dopiero w 2011 roku. W rezultacie podwójną tożsamość etniczną zadeklarowało 407 tys. osób zamieszkujących obszar woj. śląskiego, natomiast jednorodną polską tożsamość narodową – 3 767 tys. osób, co stanowi 81,36% ogółu. Można mówić o występowaniu na terenie woj. śląskiego dwóch pozostałych (poza polską) identyfikacji narodowo-etnicznych: niemieckiej i śląskiej. O ile w przypadku narodowości niemieckiej zaobserwować można stałą liczbę deklaracji (zarówno w 2002, jak i 2011 r. taką przynależność zadeklarowało 32 tys. osób), o tyle w odniesieniu do narodowości śląskiej widoczny jest znaczny jej wzrost (w 2002 r. – 149 tys., w 2011 r. – 700 tys.)¹⁵. W przypadku województwa śląskiego odsetek osób posługujących się językiem innym niż polski stanowi niecałe 10% (dokładnie 9,22%); jednakże większość przyznaje, że język ten jest używany na przemian z językiem polskim (7,33%). Zaledwie 1,9% ankietowanych przyznało, że w domu rozmawia wyłącznie w języku niepolskim¹⁶. Z innych części kraju przyjechało do województwa śląskiego na pobyt stały lub też czasowy 8,2 tys. osób, wyjechało z kolei 11,4 tys. osób. W 2010 i 2009 roku sytuacja kształtowała się podobnie (odpowiednio 8,2 tys. osób i 11,4 tys. osób w 2010 roku oraz 7,9 i 11,1 tys. osób w 2009 roku)¹⁷.

2a. Potwierdzeniem niewielkiego wpływu kryzysu gospodarczego na sytuację demograficzną Południowej Walii jest również systematyczny wzrost jej populacji. Oprócz dodatniego salda migracji, składa się na niego także dodatni przyrost naturalny, dostrzegalny począwszy od końca 2003 roku. Jeszcze w 2001 roku przyrost naturalny miał wartość ujemną; od 2003 roku dodatnie wartości

¹³ *Migracje zagraniczne ludności. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, 2013.* http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/lud_raport_z_wynikow_NSP2011.pdf. Dostęp: 10.2015 r.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ *Raport z wyników w województwie śląskim. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011.* http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/lud_raport_z_wynikow_NSP2011.pdf. Dostęp: 10.2015 r.

¹⁶ *Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011, 2012.* http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/lud_raport_z_wynikow_NSP2011.pdf. Dostęp: 10.2015 r.

¹⁷ Ibidem.

przyrostu naturalnego przekraczają 4 tys. osób rocznie. W przypadku przyrostu naturalnego trudno zatem mówić o negatywnym wpływie kryzysu gospodarczego na jego wielkość oraz wartość, choć faktem jest, że w latach 2011–2012 odnotowywano w tym względzie niewielki spadek¹⁸. Sytuacja ta jest niewątpliwie wynikiem wyraźnej poprawy dwóch współczynników GFR¹⁹ i TFR²⁰, choć oba podlegają większym lub też mniejszym wahaniom w badanym okresie. Najwyższą wartość obu wskaźników odnotowano w 2007, 2008 oraz 2010 roku. W stosunku do 2001 roku w 2010 roku GFR wzrósł z 53,6 do 64,14, podczas gdy TFR z 1,74 do 2,04²¹. W tym samym okresie dodatnie saldo migracji zmalało do poziomu ponad 2 tys. osób rocznie z ponad 7 tys. pod koniec 2002 roku.

2b. Dane z grudnia 2012 wskazują natomiast, że województwo śląskie zamieszkuje 4 615,8 tys. osób. Liczba ta w ciągu zaledwie roku spadła o blisko 10,5 tys. W porównaniu do 2009 r. (wówczas populacja województwa śląskiego wynosiła 4 640,7 tys.) było to już prawie 25 tys. osób mniej! Jedną z przyczyn tego stanu rzeczy, oprócz wspomnianych już migracji, był także spadek liczby urodzeń z 44,8 tys. w 2011 roku do 44,5 tys. w 2012 oraz wzrost liczby zgonów z 47,7 tys. w 2011 roku do 49 tys. w 2012²². Inaczej zatem niż w Południowej Walii, konsekwencje kryzysu gospodarczego w wymiarze demograficznym były w woj. śląskim o wiele poważniejsze, dzięki czemu o wiele łatwiej było je zaobserwować. W woj. śląskim współczynnik dzietności ogólnej w roku 2011 kształtował się na poziomie 1,255 (w roku 2010 było to 1,330). Taki wynik oznacza, że w najbliższych latach należy spodziewać się znacznych problemów związanych z zastępowalnością pokoleń; aby była ona zagwarantowana, współczynnik dzietności powinien utrzymywać się na poziomie 2,10–2,15 (czyli na 1 kobietę będącą w przedziale wiekowym od 15–49 lat powinno przypadać średnio dwoje dzieci)²³.

3a. Region Południowej Walii charakteryzuje się stale wzrastającą liczbą osób przypadającą na 1 km² (w woj. śląskim można dostrzec odwrotną tendencję).

¹⁸ *Components of population change, by local authority and component*. <https://stats.wales.gov.uk/Catalogue>. Dostęp: 10.2015 r.

¹⁹ *General Fertility Rate* – liczba żywych urodzeń na 1000 kobiet w wieku 15–44.

²⁰ *Total Fertility Rate* – średnia liczba dzieci przypadających na 1 kobietę przy założeniu utrzymania dotychczasowych wzorców płodności przez cały okres rozrodczy.

²¹ *Total Fertility Rate and General Fertility Rate by area*. <https://stats.wales.gov.uk/Catalogue>. Dostęp: 10.2015 r.

²² *Biuletyn statystyczny województwa śląskiego 2013*. <http://katowice.stat.gov.pl/opracowania-biezace/komunikaty-i-biuletyny/inne-opracowania/biuletyn-statystyczny-województwa-slaskiego-iii-kwartal-2013,3,11.html>. Dostęp: 10.2015 r.

²³ *Ruch naturalny i migracje w województwie śląskim 2011*, Urząd Statystyczny w Katowicach, Katowice. http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/katow/ASSETS_Ruch_naturalny_migracje2012.pdf. Dostęp: 10.2015 r.

Gęstość zaludnienia na obszarze Południowej Walii wzrosła ostatnimi laty o 43 osoby na 1 km², podczas gdy dla całej Walii zaledwie o 8 osób. Region ten jest w rezultacie jednym z najbardziej zaludnionych obszarów kraju²⁴.

3b. W województwie śląskim natomiast w roku 2013 zanotowano spadek gęstości zaludnienia do 374 osób na km² (w porównaniu z rokiem 2000, w którym gęstość zaludnienia wynosiła 386 osób na km²). Pomimo zauważalnego ubytku w liczbie osób przypadających na 1 km², województwo śląskie nadal pozostaje najbardziej zaludnionym regionem w kraju²⁵.

4a. Biorąc pod uwagę strukturę wieku, w Południowej Walii maleje udział osób poniżej 16 roku życia, zwiększa się z kolei ilość osób pomiędzy 50 a 64 rokiem życia, 65 a 75 rokiem życia, a także powyżej 85 roku życia. W przypadku pozostałych przedziałów brak wyraźnych tendencji w zakresie ich zmian. Jedną z przyczyn tego zjawiska jest fakt, że przeciętna długość życia uległa wydłużeniu z 74,8 lat w przypadku mężczyzn i 79,7 lat w przypadku kobiet w 2002 roku do 77,6 lat i 81,8 lat w 2012 roku. Wynik ten jest jednak gorszy od średniej krajowej, która dla mężczyzn wyniosła 78,2 lat, dla kobiet natomiast 82,2 lat²⁶. Dostrzec można także znaczącą poprawę, jeśli chodzi o zestandaryzowany wskaźnik zgonów, który w 2001 roku wynosił 708 dla Walii oraz 792,6 dla Południowej Walii, a w 2010 roku odpowiednio 580,4 i 647,8²⁷.

4b. W ciągu ostatnich kilku lat zjawisko systematycznego wydłużania się życia widoczne jest również wśród mieszkańców województwa śląskiego (w przypadku mężczyzn o 0,9 roku w stosunku do 2004 roku, dla kobiet o 1,1). Taki stan rzeczy pozwala przypuszczać, że problem związany ze starzeniem się ludności będzie narastał²⁸. Analiza zmian, prowadzona z uwzględnieniem ekonomicznego podziału na grupy wiekowe, wykazuje natomiast w przypadku woj. śląskiego znaczny spadek udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym. Utrzymuje się niekorzystna tendencja zmniejszania się liczby dzieci i młodzieży (0–17 lat), wzrasta natomiast liczba osób w wieku poprodukcyjnym. Stosunkowo niewielkie zmiany zachodzą w przypadku ludności w wieku produkcyjnym. To, co

---

²⁴ *Population density (persons per square kilometer) by local authority and year 2013*. <https://stats.wales.gov.uk/Catalogue>. Dostęp: 10.2015 r.

²⁵ *Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie śląskim, 2013*, Urząd Statystyczny w Katowicach, Katowice. <http://katowice.stat.gov.pl/publikacje-i-foldery/ludnosc/ludnosc-ruch-naturalny-i-migracje-w-wojewodztwie-slaskim-w-2013-r-,2,11.html>. Dostęp: 10.2015 r.

²⁶ *Life expectancy by local authority and gender 2013*. <https://stats.wales.gov.uk/Catalogue>. Dostęp: 10.2015 r.

²⁷ *Deaths and age standardised death rate by local authority and year 2012*. <https://stats.wales.gov.uk/Catalogue>. Dostęp: 10.2015 r.

²⁸ *Ruch naturalny i migracje w województwie śląskim 2011*.

wydaje się istotne, to zmiany w udziale kobiet i mężczyzn w poszczególnych grupach wiekowych. W młodszych grupach są one znacznie mniej widoczne niż w starszych, zwłaszcza wśród osób w wieku poprodukcyjnym²⁹, podobnie jak w Południowej Walii i Walii.

5a. Co ciekawe, w przypadku Walii dostrzec można również coraz większy udział mężczyzn w jej ogólnej populacji, co sprawia, że społeczeństwo walijskie jest niemal społeczeństwem egalitarnym, w tym sensie, że – biorąc pod uwagę płeć – stanowi je niemalże tyle samo kobiet co mężczyzn³⁰.

5b. W przypadku województwa śląskiego natomiast struktura ludności według płci nie uległa w ostatnich latach znaczącym przemianom. W ogólnej liczbie mieszkańców nadal przeważają kobiety; współczynnik feminizacji kształtuje się na poziomie 107,2. Analiza danych na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat wskazuje zatem na zachowanie proporcji (a raczej – dysproporcji) pomiędzy płcią żeńską i męską (dla porównania, liczba kobiet przypadających na 100 mężczyzn w roku 2001 wynosiła 106,1). Taki wynik jest zbliżony ze wskaźnikiem feminizacji dla całego kraju (w roku w 2013 wynosił on 107).

6a. W społeczeństwie walijskim, jak i południowo-walijskim dominują osoby pozostające w związku małżeńskim. Osoby w stanie wolnym to ponad 1/4 ogółu, a w separacji lub też po rozwodzie 1/10³¹. Pomimo kryzysu, ostatnimi laty zaobserwować można wyraźny spadek liczby rozwodów z ponad 143 tys. do ponad 118 tys. w 2012 roku, łącznie dla Walii i Anglii³².

6b. Również w województwie śląskim wśród ludności w wieku powyżej 18 lat większość stanowią osoby pozostające w związku małżeńskim. Blisko połowa (2 240,1 tys.) to osoby zamężne/zonate, 381,7 tys. to wdowcy/wdowy, natomiast liczba osób rozwiedzionych kształtuje się na poziomie niewiele ponad 200 tys. Także i tu zanotowano spadek liczby rozwodów³³. Brak danych dotyczących chociażby liczby zawieranych małżeństw uniemożliwia jednak wyciągnięcie jednoznacznych wniosków dotyczących korelacji pomiędzy sytuacją rodzin

---

²⁹ Ibidem.

³⁰ *Population estimates by local authority, gender and ethnicity 2011*. <https://statswales.wales.gov.uk/Catalogue>. Dostęp: 10.2015 r.

³¹ *Population by local authority and marital status 2005*. <https://statswales.wales.gov.uk/Catalogue>. Dostęp: 10.2015 r.

³² *Number of divorces, age at divorce and marital status before marriage 2012*. <https://statswales.wales.gov.uk/Catalogue>. Dostęp: 10.2015 r.

³³ *Raport z wyników w województwie śląskim. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, Urząd Statystyczny w Katowicach, Katowice*. http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/katow/ASSETS_NSP2011-RAPORT.pdf. Dostęp: 10.2015 r.

zamieszkujących region Południowej Walii oraz województwa śląskiego a kryzysem gospodarczym.

7a. Według najnowszych prognoz populacja Południowej Walii będzie systematycznie rosła z 1,9 mln w 2015 roku do ponad 2 mln w 2027 roku³⁴.

7b. Prognozy dotyczące sytuacji demograficznej województwa śląskiego wskazują natomiast, iż w ciągu najbliższych lat należy oczekiwać dalszego procesu wyludniania regionu z 4,4 mln osób w 2015 roku do 4,0 mln osób w 2030 roku³⁵.

Zamiast zakończenia

Trudności metodologiczne – brak danych, ich terytorialna specyfika i charakter, a także częściowa niekompatybilność oraz fragmentaryczność – sprawiają, że tego typu analizy nie należą z pewnością do łatwych. Wnioski i konkluzje z nich wynikające mają rację bytu i znajdują swoje uzasadnienie jedynie na poziomie pewnych uogólnień, które stanowią jednak punkt wyjścia dla dalszych badań.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że oba regiony doświadczają systematycznego odpływu ludności, jednak w przypadku regionu Południowej Walii jest on rekompensowany stosunkowo wysokim poziomem imigracji. Dodatkowo jednym z czynników determinujących wielkość odpływu ludności był, zwłaszcza w przypadku województwa śląskiego (jeśli chodzi o Południową Walię jedynie początkowo) kryzys gospodarczy, do którego doszło w 2008 roku. W rezultacie przewiduje się z jednej strony dalszy wzrost populacji Południowej Walii, z drugiej natomiast dalszy spadek liczby ludności województwa śląskiego, które nie może liczyć na napływ ludności z zewnątrz. Zaprezentowane dane wskazują również na korelację pomiędzy poziomem imigracji a przyrostem naturalnym i wskaźnikiem dzietności. Województwo śląskie doświadcza w tym zakresie coraz to większych trudności, podczas gdy region Południowej Walii odnotowuje w przypadku każdego z nich wyraźną poprawę.

Odzwierciedleniem tego stanu rzeczy są zmiany w gęstości zaludnienia nie tylko woj. śląskiego, ale i regionu Południowej Walii. Ujemne saldo migracji

³⁴ *Population projections by local authority and year 2013*. <https://statswales.wales.gov.uk/Catalogue>. Dostęp: 10.2015 r.

³⁵ *Prognoza ludności na lata 2003–2030, 2004, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa*. <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosci/prognoza-ludnosci-na-lata-2003-2030,1,2.html>. Dostęp: 10.2015 r.

i niski przyrost naturalny w przypadku woj. śląskiego doprowadziły zatem do spadku liczby osób zamieszkujących 1 km², dodatnie saldo migracji i stosunkowo wysoki przyrost naturalny w przypadku Płd. Walii natomiast do wzrostu wskaźnika gęstości zaludnienia.

Oba regiony, ze względu na strukturę wieku i zachodzące w niej zmiany, mogą być traktowane jako przykład regionów, których ludność starzeje się. Spada odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym, wzrasta natomiast w wieku poprodukcyjnym. Tego typu sytuacja zapowiada poważne zmiany w funkcjonowaniu gospodarki regionu. Oznacza bowiem konieczność dostosowania podaży do zmieniającego się w swej specyfice popytu, który na skutek kryzysu gospodarczego uległ już i tak poważnym zmianom, m.in. ograniczeniu. Przekształcenia demograficzne stają się zatem poważnym wyzwaniem dla wielu firm oraz przedsiębiorstw, których działalność oparta była na dawnej strukturze społecznej. W przypadku regionów przemysłowych, takich jak region Południowej Walii i woj. śląskiego, tego typu przemiany po raz kolejny wymagają od nich dostosowania się do zmieniających się warunków i zmieniającego się otoczenia ekonomicznego. W szczególności dotyczy to woj. śląskiego, gdzie sektor usług i sektor wytwórczy, nie związany z przemysłem górniczym, wciąż dopiero znajdują się na etapie tworzenia, a już zmagać się muszą z nowymi wyzwaniami. Podkreślenie znaczenia podnoszenia świadomości terytorialnego oddziaływania tendencji demograficznych na procesy gospodarczo-społeczne wydaje się być szczególnie ważne; starzenie się społeczeństwa (postępujące w takim tempie, jak w przypadku woj. śląskiego) grozi nie tylko deformacją struktury ludności, ale przekłada się na spadek wpływów z podatków i rosnących kosztów usług i działań dla ludności zaawansowanej wiekiem. Musimy zatem myśleć nie o doraźnych sposobach radzenia sobie z problemem, ale o konieczności wypracowania złożonego programu działań, obejmującego nie tylko zróżnicowane płaszczyzny polityczne, ale i politykę społeczno-gospodarczą oraz interwencje infrastrukturalne.

Ze względu na brak odpowiednich danych, trudno określić związek pomiędzy liczbą zawieranych małżeństw a kryzysem gospodarczym, jakiego doświadczyły ostatnimi laty oba regiony. Faktem jest jednak, że w obu przypadkach odnotowano spadek liczby rozwodów. Wykazanie jakiegokolwiek innego związku wymagałoby przeprowadzenia dalszych badań.

Głównymi czynnikami odróżniającymi region Południowej Walii i woj. śląskiego są migracja i przyrost naturalny. Południowa Walia pod wieloma względami przewyższa województwo śląskie, co sprawia, że częściej wybierana jest przez mieszkańców innych regionów oraz państw jako miejsce zamieszkania. Przede wszystkim jest częścią Zjednoczonego Królestwa, które przez wielu utożsamiane jest z dobrobytem, a tym samym szansą na lepsze życie i spełnienie marzeń. Ponadto, w porównaniu do innych regionów, region Południowej Walii jest najlepiej rozwiniętym gospodarczo obszarem Walii. Nie bez znaczenia jest

również fakt, że koszty utrzymania w Walii są o wiele niższe niż w Anglii, Szkocji czy też Irlandii. Równocześnie podjęto szereg działań, których celem było uatrakcyjnienie regionu, również pod względem turystycznym, a także poprawa jego wizerunku. Województwo śląskie natomiast ciągle znajduje się w początkowej fazie przemian. Wciąż również nie jest w stanie zaproponować takich warunków finansowych, które zachęciłyby obywatele innych państw Unii Europejskiej do wyboru właśnie jego. Po części wynika to także z faktu, że o ile w przypadku regionu Południowej Walii mówić można o zakończonym procesie przekształceń gospodarczych, o tyle w przypadku woj. śląskiego transformacja wciąż się odbywa.

Pod pewnymi względami sytuacja demograficzna Południowej Walii i woj. śląskiego wskazuje jednak na występowanie znacznych podobieństw, zwłaszcza tych związanych z niekorzystnym procesem przekształcania się struktury demograficznej obu regionów. Coraz częściej tematyka ta zaczyna być traktowana nie tyle jako przedmiot wzmożonego zainteresowania, ale jako nadrzędny, priorytetowy element polityki krajowej i regionalnej; wart jest z pewnością dalszej analizy.

Bibliografia

- 2011 Census: National identity, local authorities in England and Wales, 2011, Office for National Statistics.* <http://www.ons.gov.uk/ons/index.html>. Dostęp: 10.2015 r.
- 2011 Census: Welsh language skills (detailed), unitary authorities in Wales, 2011, Office for National Statistics.* <http://www.ons.gov.uk/ons/index.html>. Dostęp: 10.2015 r.
- Biuletyn statystyczny województwa śląskiego, 2013.* <http://katowice.stat.gov.pl/opracowania-biezace/komunikaty-i-biuletyny/inne-opracowania/biuletyn-statystyczny-województwa-slaskiego-iii-kwartal-2013,3,11.html>. Dostęp: 10.2015 r.
- Components of population change, by local authority and component 2013.* <https://statswales.wales.gov.uk/Catalogue>. Dostęp: 10.2015 r.
- Deaths and age standardized death rate by local authority and year 2012.* <https://statswales.wales.gov.uk/Catalogue>. Dostęp: 10.2015 r.
- DRAGAN A.: *Starzenie się społeczeństwa polskiego i jego skutki*. Warszawa 2011, s. 3.
- GOLINOWSKA S.: *Synteza debaty. Wnioski i rekomendacje*. W: *Problemy demograficzne Polski i ich skutki ekonomiczne*. Red. E. MACZYŃSKA. Warszawa 2010, s. 32–39.
- KONARZEWSKA A.: Migracyjne problemy Unii Europejskiej. „Bezpieczeństwo Narodowe” 2007, I–II (3–4), s. 94.
- KUBIAK M.: *Współczesne problemy demograficzne w aspekcie społeczno-gospodarczym*. W: *Spójność społeczno-ekonomiczna a modernizacja gospodarki*. Red. M.G. WOŹNIAK. „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy” 2010, Z. 16, s. 191–192.

- Life expectancy by local authority and gender 2013*. <https://statswales.wales.gov.uk/Catalogue>. Dostęp: 10.2015 r.
- Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie śląskim, 2013*, Urząd Statystyczny w Katowicach, Katowice. <http://katowice.stat.gov.pl/publikacje-i-foldery/ludnosc/ludnosc-ruch-naturalny-i-migracje-w-wojewodztwie-slaskim-w-2013-r-,2,11.html>. Dostęp: 10.2015 r.
- Migracje zagraniczne ludności. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, 2013, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa*. http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/LUD_ludnosc_stan_str_dem_spo_NSP2011.pdf. Dostęp: 10.2015 r.
- Migration between Wales and the rest of the UK by local authority, flow and period of change 2013*. <https://statswales.wales.gov.uk/Catalogue>. Dostęp: 10.2015 r.
- Migration between Wales and England by local authority, flow and period of change 2013*. <https://statswales.wales.gov.uk/Catalogue>. Dostęp: 10.2015 r.
- Migration within Wales by local authority, flow and period of change 2013*. <https://statswales.wales.gov.uk/Catalogue>. Dostęp: 10.2015 r.
- NOWOTNIK D.: *Migracje zagraniczne w krajach Unii Europejskiej w warunkach kryzysu gospodarczego*. W: *Przemiany struktur lokalnych i regionalnych sektora usług w latach kryzysu gospodarczego*. Red. Z. ZIOŁO, T. RACHWAŁ. Warszawa–Kraków 2011, s. 68.
- Population by local authority and marital status 2005*. <https://statswales.wales.gov.uk/Catalogue>. Dostęp: 10.2015 r.
- Population density (persons per square kilometer) by local authority and year 2013*. <https://statswales.wales.gov.uk/Catalogue>. Dostęp: 10.2015 r.
- Population estimates by local authority and ethnicity 2009*. <https://statswales.wales.gov.uk/Catalogue>. Dostęp: 10.2015 r.
- Population estimates by local authority, gender and ethnicity 2011*. <https://statswales.wales.gov.uk/Catalogue>. Dostęp: 10.2015 r.
- Population projections by local authority and year 2013*. <https://statswales.wales.gov.uk/Catalogue>. Dostęp: 10.2015 r.
- Prognoza ludności na lata 2003-2030, 2004*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa. <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosci/prognoza-ludnosci-na-lata-2003-2030,1,2.html>. Dostęp: 10.2015 r.
- Raport z wyników w województwie śląskim. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*, Urząd Statystyczny w Katowicach, Katowice. http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/katow/ASSETS_NSP2011-RAPORT.pdf. Dostęp: 10.2015 r.
- Ruch naturalny i migracje w województwie śląskim, 2011*, Urząd Statystyczny w Katowicach, Katowice http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/katow/ASSETS_Ruch_naturalny_migracje2012.pdf. Dostęp: 10.2015 r.
- Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i mieszkań 2011, 2012*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa. http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/lu_nps2011_wyniki_nsp2011_22032012.pdf. Dostęp: 10.2015 r.
- ZYGMUNT A.: *Dokąd zmierza starzejąca się Europa? O uwarunkowaniach i konsekwencjach starości demograficznej*. W: *Wieloproprietywność – wybrane aspekty ponowoczesności*. Red. G. LIBOR, M. MICHAŁSKA. Katowice 2014.